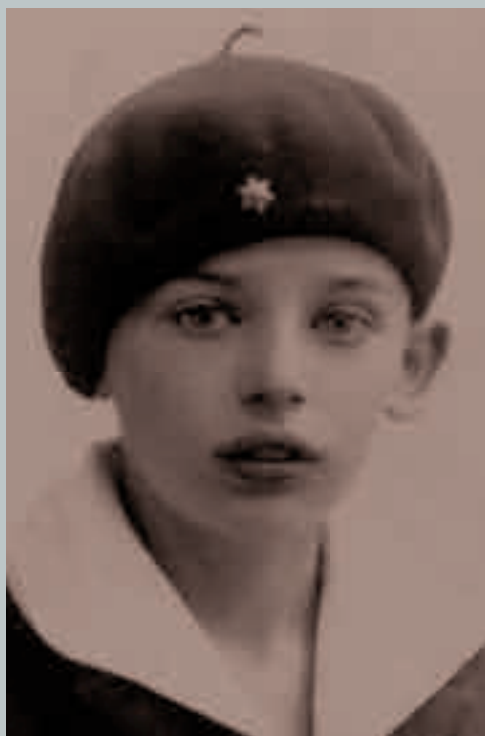

OPGEMERKT

SVEN TUYTENS, VRT-correspondent in Madrid

OP ZOEK NAAR SPOREN VAN PIET 'ISRAËL' EN EMIEL AKKERMAN IN SPANJE (november 1936 - januari 1937)

Uit iedere oorlog groeien legendes. Voor de Spaanse Burgeroorlog zijn er de Amerikanen Oliver Law, de Duitsers Hans Beimler en de Italianen Guido Picelli. Alleen waren interbrigadisten met leidende functies, die tijdens de burgeroorlog hun leven lieten en uitgroeiden tot mythische revolutionairen. Ik heb mij lang afgevraagd waarom er tussen de bijna 2400 vrijwilligers uit België die in Spanje gingen vechten, niemand tot een 'mythisch' icoon uitgroeide. 'Ken je Akkerman?', vroeg Rudi Van Doorslaer, directeur van CEGESOMA, mij vorig jaar. In 1991 schreef hij een boeiend artikel over de Antwerpse diamantzager en vakbondsleider Piet Akkerman, die het in Spanje

Piet Akkerman als pionier. (CEGESOMA, Brussel)

op 23-jarige leeftijd schopte tot politiek commissaris van een bataljon van een van de Internationale Brigades.¹ Volgens Van Doorslaer was Piet Akkerman iemand die de kwaliteiten bezat om een van die arbeidersleiders te worden, zoals België er enkele heeft voortgebracht in de 19e en 20e eeuw. Zijn radicaal links engagement kostte hem uiteindelijk het leven op het slagveld van de Spaanse Burgeroorlog. Ook zijn oudere broer Emiel vertrok naar Spanje om de oorlog der oorlogen uit te vechten.

Piet Akkerman voor zijn vertrek naar Spanje.
(Amsab-ISG, Gent)

Piet werd in 1911 geboren als 'Israël'. Een politieke opvoeding kreeg hij in de Joodse marxistisch-zionistische pioniersbeweging Hashomer Hatzair (Jonge Wacht). De Hashomer Hatzair was een jongerenbeweging die pioniers voorbereidde op de emigratie naar Palestina. In 1926-1927 zwenkte de organisatie naar een radicaal marxistische opstelling. Het is daar dat Piet als een tweedegeneratiemigrant, geprangd tussen twee culturen, zich ontpopte tot een jonge rebel. De transitie van Israël naar Piet beschrijft historicus Van Doorslaer op een rake manier: 'Van de Joodse "straat", van de Joodse Jiddische gemeenschap, zette de jonge rebel de stap, via het communisme, naar de Belgische maatschappij. De verdrukte Jood werd een verdrukte proletariër.'

Toen de Joods-Poolse broers uit Antwerpen in Spanje arriveerden, hadden ze thuis al een indrukwekkende militantenloopbaan opgebouwd. Piet was op 16-jarige leeftijd al secretaris van de communistische jeugd van Antwerpen. In 1924 was hij een van de stichters van de Internationale Rode Hulp en in 1935 en 1936 leidde hij de succesvolle stakingen van de Algemene Diamantbewerkerbond van België in Antwerpen. Emiel had in 1931 de gewelddadige staking in Wervik en de barricaden van de Vlaamse seizoenarbeiders in Frankrijk georganiseerd. Hoe populairder de broers Akkerman in de Antwerpse arbeidersmilieus werden, des te meer begonnen ze op de zenuwen van de Antwerpse politie te werken. In juni 1936 werd Piet door de adjunct-politiecommissaris van de zevende wijk beschreven als 'een van die duistere elementen, goed ter tong, die een eerlijk beroep opgeven, doch zohaast er iets in de straat te doen is, erbij tegenwoordig zijn als opruiers'.²

Een week militaire opleiding in Albacete

Op 17 oktober 1936 nam Emiel afscheid van zijn vrouw Vera 'Feigla' Luftig. Samen met een twintigtal Poolse en Hongaarse Joden uit Antwerpen, vertrok hij die dag naar Spanje. Piet volgde tien dagen later, op 27 oktober.³ De Kommunistische Partij zag hem niet graag vertrekken: hij was op korte tijd belangrijk geworden. Piet nam afscheid van zijn vriendin Lya Berger. Vera en Lya vertrokken zes maanden later ook naar Spanje om er als vrijwillige hulpverpleegsters te gaan werken.

Van de 800 vreemdelingen-vrijwilligers kwamen er 350 uit Polen, onder wie zeker 100 Joden. Het waren geen transitvrijwilligers en ook niet in hoofdzaak politieke vluchtelingen, maar arbeiders-immigranten die in overgrote meerderheid, gedreven

door armoede en werkloosheid, in de jaren 1920 en begin jaren 1930 naar België afzakten.⁴

Op de basis van de Internationale Brigades in Albacete, een klein stadje in het oosten van Spanje, werden ze ingelijfd in het vijfde bataljon, voornamelijk bestaande uit Fransen en Belgen. Een andere Belg, Raoul Baligand uit Roux, maakte daar ook deel van uit. Over de gesprekken die aan de inlijving voorafgingen, vertelde hij het volgende: 'De volgende morgen begon onze inlijving. Ze ondervroegen ons over onze militaire kwalificaties. Volgens de antwoorden – naar waarheid of niet, overal vind je wel bluffers – werden we ingedeeld. De politieke commissarissen werden benoemd volgens de politieke of syndicale functie, uitgeoefend in het vaderland.'⁵ Volgens dat criterium maakte Piet natuurlijk aanspraak om politiek commissaris te worden. Maar een andere Belg was hem voor: een zekere Van Passel, afkomstig uit de streek van Charleroi.

De militaire opleiding in Albacete stelde niet veel voor. De vrijwilligers kregen geen uniform. Ze deden er best aan om zelf stevige schoenen en warme kledij mee te brengen. De helmen volgden pas later, aan het front. Er waren verschillende types in omloop. Piet en Emiel kregen een Franse Adrian, het model dat het Belgische leger ook gebruikte tijdens de Eerste Wereldoorlog. Voor Piet duurde die opleiding maar een goede week, want op 9 november ontving de basis van Albacete het bevel om dringend versterking naar Madrid te sturen. De situatie was er kritiek, want de troepen van generaal Franco ontketenden die dag een hevige aanval in de Casa de Campo, ten westen van de hoofdstad. Ondanks de onvoldoende voorbereiding van de vrijwilligers en het gebrek aan uitrusting, werd in allerijl de XIIe Internationale Brigade gevormd, bestaande uit drie bataljons.

De opleiding van een gewapende bende

Het Frans-Belgische bataljon van Piet en Emiel werd het André Marty-bataljon genoemd, naar de Franse communist en een van de bevelhebbers van de basis van Albacete. De commandant was François Bernard, een oudgediende van het vreemdelingenlegioen. Daarnaast waren er het Italiaanse Garibaldi-bataljon van Randolfo Pacciardi en het Duits-Slavische Thaelmann-bataljon onder leiding van Richard Staimler. De leiding werd toevertrouwd aan Paul Luckács (pseudoniem voor Mate Zalka), een Hongaarse generaal, met kolonel Karlo Lukanov als stafchef en Luigi Longo (genaamd Gallo), de gewezen algemeen secretaris van de Italiaanse communistische partij, als politiek commissaris. Toen de brigade naar het front vertrok, werd die laatste vervangen door de Duitser Gustav Regler.⁶ Na de oorlog schreef Regler *Der Grosse Kreuzzug*, een historische roman over de XIIe Internationale Brigade. Piet moet indruk gemaakt hebben op Regler, want in het boek is hij een van de hoofdpersonages.

Vóór de nieuwe brigade in de nacht van 10 november per trein naar het front in Madrid vertrok, kregen de mannen van het André Marty-bataljon nieuwe jachtgeweren van het merk Remington. Het was een uitstekend wapen om op konijnenjacht te gaan, maar helemaal niet geschikt om mee ten oorlog te trekken. De draagriem ontbrak en de munitie werd los in de broekzak gestoken.⁷ In een rapport van de generale staf van de XIIe Internationale Brigade, gericht aan generaal Miaja, werd zes maanden later teruggeblikt op het ontstaan van de brigade. De toon was heel duidelijk: 'De brigade die naar het front gestuurd werd, leek meer op een gewapende bende dan op een georganiseerde eenheid.'⁸

Een chaotische start en rampzalige vuurdoop

Op 11 november, vroeg in de ochtend, arriveerde het konvooi in Villacañas (Toledo). Vandaar werden de bataljons met vrachtwagens naar het stadje Chinchón gebracht. Alles moest snel gaan, want op 13 november moest een tegenoffensief van start gaan. De aanhoudende druk van de troepen van generaal Franco op Madrid moest stoppen. Piet en Emiel vertrokken in de richting van de Cerro Rojo (Rode Heuvel), die vandaag de Cerro de los Ángeles (Engelenberg) heet. Het vertrek vanuit het stadje Chinchón gebeurde wanordelijk, waardoor de XIIe Internationale Brigade met vertraging vertrok. Omdat de chauffeurs van de vrachtwagens die het Garibaldi-bataljon vervoerden verkeerd reden, werd de vertraging nog groter.

Volgens de Britse vrijwilliger Hugh Thomas was een lange mars van zestien kilometer, beladen met munitie en de hele uitrusting, de oorzaak van de verminderde doeltreffendheid van de XIIe Internationale Brigade bij het inzetten van de aanval. Wanneer de interbrigadisten de voet van de heuvel bereikten, werden ze op intens vuur onthaald. Die aanval was de vuurdoop voor Piet, Emiel en ook Marcel Baiwir, een metaalarbeider uit Luik, die tijdens een interview vertelde: 'Daar heb ik de eerste kameraad zien sneuvelen. Ik zal het nooit vergeten. Het was een knappe, potige kerel, een haantje-de-voorst die dagen liep te popelen om naar het front te vertrekken. Hij werd geveld door een kogel in zijn mond. [...] Er vlogen zoveel kogels rond dat je er op den duur niet meer op lette. Aan het front kende iedereen het gezegde: de kogel die je doodt, hoor je niet aankomen.'⁹

De opeenvolgende aanvallen op de heuvel werden telkens opnieuw afgeslagen. Met hun lichte bewapening waren de interbri-

gadisten niet opgewassen tegen de troepen van Franco, die zeshonderd meter hoog goed verschanst lagen en de hele dag alle bewegingen van de belegeraars volgden. De verliezen waren zwaar en wanneer de avond viel, kreeg de XIIe Internationale Brigade het bevel om terug te trekken. Een deel van de gedemoraliseerde troepenmacht keerde 's nachts terug, de rest maakte de volgende dag rechtsomkeer. Gelukkig waren de troepen op de berg niet talrijk genoeg om in de tegenaanval te gaan. Het fiasco was te wijten aan een hele reeks problemen: de slechte planning van de operatie, transportproblemen, onvoldoende artillerieondersteuning en het gebrek aan militaire opleiding van de vrijwilligers.

Esmond Romilly uit Herefordshire, neef van Winston Churchill, beleefde de feiten als vrijwilliger van het Thaelmann-bataljon. In zijn dagboek beschrijft hij hoe hij na de aanval tien kilometer ronddoelde en uiteindelijk in de vroege ochtend van 14 november La Maraños bereikte: 'Het duurde lang voor we een slaapplaats vonden. Ik had vriendschap gesloten met twee Noren die Engels praatten. Een van hen had een deken, en wanneer we eindelijk een slaapplaats vonden, stelde hij voor om het met mij te delen. De maan en de sterren waren bijna verdwenen, want het begon al te dagen. Uiteindelijk geraakten we in slaap, liggend op een stenen vloer. We sliepen met al onze uitrusting aan, waardoor we meer plaats nodig hadden en het vervolgens moeilijk werd om ons met het deken te bedekken.'¹⁰

Het gros van de XIIe Internationale Brigade werd opnieuw in Chinchón verzameld. Er heerste een gevoel van verontwaardiging bij de vrijwilligers en het kostte de politiek commissarissen veel moeite om de mannen tot bedaren te brengen. Er was geen tijd om lang op adem te komen, want op 16 en 17 november werd de XIIe Internationale Brigade naar Madrid getransporteerd. Piet

en Emiel werden op 16 november gekazerneerd in het Instituto Nacional de Nebrija, het oude jezuïetencollege van de Nuestra Señora del Recuerdo, dat tijdens de Spaanse Burgeroorlog dienstdeed als kazerne voor verschillende eenheden.

Op 17 november bevond het hoofdkwartier van generaal Lukács zich in een huisje in Fuencarral, een dorp ten noorden van Madrid, vandaag een wijk die deel uitmaakt van de Spaanse hoofdstad. Het gebouw telde maar twee verdiepingen en via twee raampjes kon men het dorp zien. Alexei Eisner, de adjudant van de generaal, beschrijft armoedig geklede vrouwen en kinderen. Het viel hem op dat er geen mannen in het straatbeeld te bespeuren waren.¹¹ Mogelijk was het in de smalle straatjes van Fuencarral dat Piet en Emiel voor het eerst in contact kwamen met de bewoners van de streek van Madrid. De broers verhuisden naar het Colegio de San Fernando van Fuencarral, dat tijdens de oorlog als kazerne dienstdeed. De school bestaat nog steeds.

Op 20 november loste de XIIe Internationale Brigade de XIe af, die het in de universiteitswijk zwaar te verduren had gekregen. De aflossing gebeurde overdag, op een terrein waar er onvoldoende dekking was. Het resultaat kon alleen maar slecht aflopen: er vielen niet alleen veel slachtoffers, maar tijdens de aflossing gingen ook belangrijke posities in de buurt van het Palacio de Moncloa verloren. Het André Marty-bataljon nam posities over van de Commune de Paris in de Faculteit voor Geneeskunde (Facultad de Medicina y Odontología). De gevechten van de universiteitswijk duurden van 16 november tot 1 december. Raoul Baligand maakte die strijd van dichtbij mee: 'De fascistische waren al in de wijk doorgedrongen. We gingen in de tegenaanval, van gebouw tot gebouw. Soms zaten wij op de verdieping en de Marokkanen op het gelijkvloers. Iedereen haalde huzarenstukjes uit. De aard

van het gevecht was nieuw, we moesten voortdurend improviseren.'¹²

Het was in een van de posities aan de Faculteit voor Geneeskunde en Odontologie dat Emiel het leven liet. Dat moet tussen 20 en 28 november geweest zijn: toen het André Marty-bataljon zich terugtrok en in het Pardo op rust ging. Oud-Spanjestrijder Albert De Coninck schreef dat de 'Antwerpse kameraad Piet Ackermann' tijdens de gevechten in de universiteitswijk stierf.¹³ In feite was dat Emiel, want Piet sneuvelde pas later, ten oosten van Madrid, voor het dorpje Algora. Piet moest vanaf toen alleen verder, zonder zijn broer. In de kolf van zijn geweer kerfde hij: 'Om Miel te wreken'.

Na de terugtrekking van het front werd er gereorganiseerd. Vanaf toen maakte het Thaelmann-bataljon deel uit van de XIe Internationale Brigade en kreeg de XIIe er het Dombrowski-bataljon (Polen en Hongaren) voor in de plaats.

Nadat Emiel was gestorven, sprak zijn weduwe Vera regelmatig over haar intentie om ook naar Spanje te vertrekken. Uiteindelijk kon zij haar zussen en vriendinnen overtuigen om in Onteniente (Valencia) te gaan helpen als hulpverpleegsters in een hospitaal, ingericht door het Internationaal Solidariteitsfonds.¹⁴ Ook Piets vriendin Lya Berger maakte deel uit van de groep van 27 Joodse vrijwilligers uit Antwerpen en Brussel die in april 1937 naar Spanje vertrokken. De twee zussen van Vera, Golda en Rachel, reisden eveneens mee. Na hun terugkeer in 1939 zetten de zussen hun antifascistisch engagement verder in de Tweede Wereldoorlog. Vera werkte mee aan het Rode Orkest, een Sovjetspionagenetwerk. Golda werd in 1942 tijdens een razzia opgepakt door de Antwerpse stadspolitie. Samen met haar vierjarig zoontje werd ze gedeporteerd en in Auschwitz vermoord. Rachel werd in april 1944 als koerierster voor de partizanen aangehouden en naar

Joodse vrijwilligers uit Antwerpen op de Plaza de Catalunya in Barcelona, 1 mei 1937. Vera, de weduwe van Emiel Akkerman, is op de foto de zesde van links. Leja (Lya) Berger, de vriendin van Piet Akkerman, staat de tweede van rechts. (CEGESOMA, Brussel)

Ravensbrück gedeporteerd. Zij overleefde het concentratiekamp.¹⁵

Het graf van Emiel

Volgens Severiano Montero van de Asociación de Amigos de las Brigadas Internacionales (Vereniging van de Vrienden van de Internationale Brigades, AABI) werd Emiel niet ver van het viaduct van de Madrid-Palacete-weg begraven. Tijdens de zware gevechten in de universiteitswijk werden de slachtoffers in de buurt begraven. Arthur London beschreef het zo: '[...] graven met een eenvoudig houten kruis, getooid met een rode vlag'. Ook Esmond Romilly zag een gelijkaardig beeld, vier dagen na de aflossing van het Thaelmann-bataljon: 'Om drie uur 's ochtends (op 27 november) werden we afgelost. We liepen een kilometer, als

indianen achter elkaar door het dal. Daarna liepen we over de weg tot aan de tunnel van het kruispunt, waar de vrachtwagens op ons wachtten. Het was al dag toen de vrachtwagens vertrokken. De Duitsers zongen. Tijdens de tocht naar het front zaten de vrachtwagens overvol, maar nu bleven er amper een dozijn mannen en enkele vrachtwagens over. Langs de weg zagen we de kruisen die de plaats markeerden waar veel Duitsers begraven lagen.'¹⁶

Met zo veel slachtoffers die in de buurt van de loopgraven begraven werden, was er dringend nood aan een georganiseerde begraafplaats voor de interbrigadisten. Generaal Lukács gaf in november opdracht om het kerkhof van het dorpje Fuencarral te gebruiken. Het is niet duidelijk wanneer dat precies gebeurde, waarschijnlijk was dat vanaf begin december. De dienst voor

Het kerkhof van de Internationale Brigades in Fuencarral (Madrid). De namen van Emiel en Piet Akkerman staan bovenaan in de tweede kolom op de gedenksteen vermeld. (privécollectie Sven Tuytens)

de burgerlijke stand van Madrid beschikt over naamfiches van interbrigadisten die in 1936 in Fuencarral begraven werden, maar van Emiel is er geen spoor. Het kan dus kloppen dat hij in de universiteitswijk begraven werd. Het kerkhof van Fuencarral bestaat nog steeds, maar ondertussen zijn de graven van de interbrigadisten al lang verdwenen. Na de republikeinse nederlaag werden ze allemaal verwijderd en in een massagraf gestort. Dat ligt er nog steeds, tussen het kerkhof en de heuvel van het Pardo, naast een autosnelweg.

Vandaag is Fuencarral een symbolische plaats geworden waar jaarlijks herdenkingsplechtigheden ter ere van de interbrigadisten worden gehouden. Aan de muur van het kerkhof hebben tal van verenigingen uit de hele wereld gedenkplaten geplaatst. Rechts, voorbij de ingang, hangt er eentje met de namen van negentien Joodse

interbrigadisten: van Emiel Akkerman tot Chil Zytnicki. Piet staat er ook bij, maar beide broers werden er nooit begraven.

De innerlijke strijd van commissaris Akkerman

Een van de zwakke punten van het republikeinse leger was het gebrek aan officieren en onderofficieren. Toen generaal Franco zijn staatsgreep pleegde, nam het grootste deel van de officieren deel aan de opstand. Maar sommigen onder hen die de regering officieel trouw bleven, speelden dubbel spel. Ten voordele van de opstandelingen, gaven ze militaire inlichtingen door of maakten ze met opzet strategische fouten. Gedurende de hele oorlog heerste er aan republikeinse kant dus heel wat achterdocht ten aanzien van bijna alle beroepsofficieren. Daarom was de taak van de politiek commissaris

heel belangrijk. Hij was niet alleen verantwoordelijk voor de politieke bewustmaking en het moreel van de soldaten, maar hij moest ook de bataljonscommandant in het oog houden. De commissaris moest heel snel militair inzicht verwerven om op een doeltreffende manier de leiding van het bataljon in goede banen te leiden.

De organisatie van de Internationale Brigades verliep moeizaam. Er was dus een grote nood aan politiek gedreven personen met een natuurlijk leiderstalent. Ondanks zijn tengere gestalte moeten de charismatische leiderskwaliteiten van Piet Akkerman heel snel de aandacht hebben getrokken. Bij de gevechten in de bossen van Boadilla del Monte, ten westen van Madrid, die van 20 tot 28 november duurden, raakte de bataljonscommandant van het André Marty-bataljon gewond. Lorenzi, de politiek commissaris, stierf en Piet werd de nieuwe commissaris. Hij kreeg de leiding over honderden mannen van verschillende nationaliteiten. Het was dus geen overbodige luxe om als commissaris verschillende talen te spreken. Voor de Vlamingen was het gewoon Piet en voor de Walen en Fransen Pierre. De vraag is of zijn Joodse kameraden zijn geboortenaam Israël wel eens gebruikten?

Tussen de frontacties door deed Akkerman wat van een commissaris verwacht werd: secties bij elkaar brengen om problemen uit te praten, een persoverzicht voorlezen of politieke scholing geven. In zijn dagboek noteerde hij: 'De mens moet de eerste bekommernis zijn van de politiek commissaris. De politiek commissaris moet ervoor zorgen dat iedereen goed gevoed en gekleed wordt, maar ook dat de culturele behoeften niet worden verwaarloosd, want dat is essentieel om het klassenbewustzijn te versterken.' In zijn nagelaten blocnote bekritiseerde hij niet alleen het gebrek aan discipline en de dronkenschap onder de

manschappen, maar ook de militaire fouten die door de bevelvoering werden gemaakt. De kracht van de brigades lag volgens Akkerman bij de soldaat die moest 'begrijpen' waarvoor hij vocht; dat bewerkstelligen was de taak van de politiek commissaris.¹⁷ De klemtoon op de politieke motivatie van de brigadevrijwilligers vormde volgens Rudi Van Doorslaer ook een aanwijzing voor de innerlijke strijd die zich bij Akkerman had afgespeeld tussen zijn antimilitaristische overtuiging en de nieuwe situatie die door de strijd tegen het fascisme was ontstaan. Die innerlijke strijd bestond ook bij veel Spanjaarden die aan de zijde van de republiek vochten. Velen beschouwden het leger als een van de repressieve pijlers van het oude regime. De noodgedwongen militarisering van de volksmilities en de discipline van het leger werden argwanend bekeken.

De strategische weg: Madrid-Zaragoza-Barcelona

In december 1936 besliste generaal Pozas om een aanval uit te voeren in de streek van Guadalajara, ten oosten van Madrid, met de bedoeling verloren terrein op de rebellen terug te winnen. Daarom vroeg hij bij generaal Miaja naar de XIIe Internationale Brigade, aangevuld met twee bataljons, drie batterijen en een tankcompagnie. De twee bataljons die Pozas vroeg, kwamen van de Bueno-brigade die onder leiding stond van Juan Manuel Oliva. Voor de operatie werden in totaal twaalf bataljons, zes batterijen, drie eskaders ruitery en een tankcompagnie ingezet.¹⁸

Het doelwit van de drie bataljons van de XIIe Internationale Brigade waren drie dorpen op de strategisch belangrijke weg Madrid-Zaragoza-Barcelona. Van west naar oost liggen Almadrones, dat de Polen van Kochanek toegewezen kregen, Mirabueno,

De ruïne van de Ermita de San Miguel (Algora). (privécollectie Sven Tuytens)

dat de Italianen van Picelli voor hun rekening namen, en Algora, dat de Belgen en Fransen van Akkerman moesten aanvallen. Het hoofdkwartier van generaal Lukács werd in Brihuega geïnstalleerd, de stad waar Piet aan het hoofd van zijn bataljon naar het noorden vertrok in de richting van het dorp Las Inviernas, dat in handen was van de republiek.

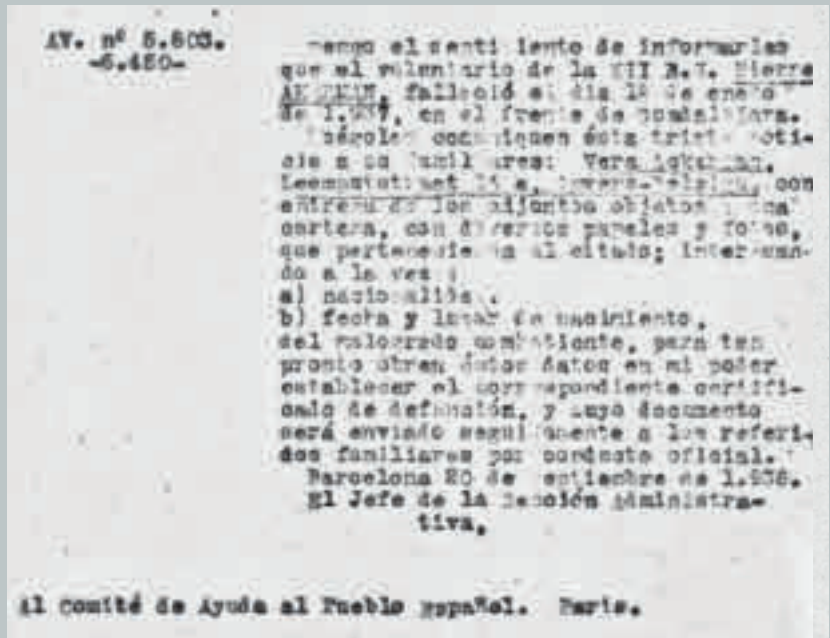
Het André Marty-bataljon trok als een van de eerste ten aanval. Normaal had Piet als politiek commissaris samen met de bataljonscommandant de aanval moeten leiden. Maar omdat de oude Franse legionair nog niet hersteld was, droeg Piet de verantwoordelijkheid. Een hele taak voor iemand die in Antwerpen bekendstond als een antimilitarist. ‘Het was inderdaad merkwaardig, hoe die jongen, die er zoo kinderlijk jong uitzag, met zijn lachende oogen, zijn tengere gestalte en zijn vriendelijke lippen, voor honderden kameraden als een

leider, of een inwijder voorkwam’, getuigde Bob Claessens later over de militant Piet Akkerman in *Vers la Liberté*, de bataljonskrant van het André Marty-bataljon.

De laatste operatie van Piet

Op oudejaarsavond verliet het André Marty-bataljon het dorp Las Inviernas. Het doel lag op tien kilometer naar het noorden. Via een oude veldweg, de Camino de Algora, trokken ze op in de richting van Algora. Op vier kilometer van Algora passeerden ze de ruïne van de Ermita de San Miguel, het kerkje van een gehucht dat in de 15e eeuw door haar bewoners verlaten werd. Voorbij de Ermita splitst de weg. De plek was geschikt als referentiepunt en waarschijnlijk werd er ook een medische post opgericht. Na dat punt verliet Piet, samen met enkele kameraden, het gros van het bataljon. Het was de bedoeling om de aandacht van een

Overlijdensbericht
van Piet Akkerman.
(Archivo General
de la Guerra
Civil Española,
Salamanca)

vijandelijk machinegeweersnest van zijn bataljon af te leiden. Piet zou samen met twee andere interbrigadisten tot dicht bij de vijandelijke positie genaderd zijn. Waarschijnlijk dichter dan ze zelf wisten. Regler vertelt dat iemand uit het kamp van de rebellen 'Garibaldi' riep. Dat zou Piet verward hebben. Hij moet gedacht hebben dat het de stem was van een Italiaanse kameraad van het Garibaldi-bataljon, dat ten westen van hem opereerde. Maar het bleek een hinderlaag. Het was geen Italiaan, maar een Spanjaard die deel uitmaakte van de tweehonderd man sterke eenheid die voor de verdediging van Algora moest zorgen. Piet werd door een kogel geraakt en kreeg vervolgens een bajonetsteek in de buik. Die laatste wonde werd hem fataal. Heel snel werd een offensiefpatrouille uitgestuurd om Piet te ontzetten en te evacueren. Zwaargewond bundelde hij zijn laatste krachten om zijn geweer aan een collega te geven: het wapen met de kolf waarop 'Om

Miel te wreken' stond. Volgens Regler waren Piets laatste woorden: 'Mij hebben ze beet, maar ons zullen ze niet hebben.'¹⁹ De laatste zin in zijn nagelaten notaboek luidde: 'Zich laten doodschieten is geen kunst.'²⁰

Op een draagberrie werd zijn lijk aan het begin van de aanval op Algora weggedragen van de plaats waar hij dodelijk verwond werd. De brancardiers werden begeleid door Werner Heilbrunn, de Duitse dokter van de XIIe Internationale Brigade. Volgens Regler spraken de brancardiers Jiddisch onder elkaar. Op medische posten in de achterhoede was het op dat moment rustig. Er was dus tijd genoeg om Akkerman naar de achterhoede te evacueren.

Kan men de dood van Piet toeschrijven aan een gebrek aan militaire ervaring? We zullen het wellicht nooit weten. Raoul Baligand, die ook deelnam aan de aanval op Algora, vertelde dat later op de dag de 'slechte bevelvoering tragische gevolgen' had: 'Volgens de vooruitzichten van de staf moesten we om en

Hulzen
gevonden in
de buurt van
loopgraven,
naast de plaats
waar Piet
begraven werd.
(privécollectie
Sven Tuytens)

bij 15u in het dorp zijn, maar de weerstand van de vijand was vlugger ineengestuikt dan voorzien en om 13u waren we de toestand al meester. De bataljonskommandant bleef op zijn lauweren rusten, in plaats van onmiddellijk de verbinding met de staf tot stand te brengen. De stafofficier belast met de signalisatie voor de luchtmacht, had zijn taak niet gedaan. Onze eigen luchtmacht is ons toen komen mitrilleren!²¹ Als resultaat van die aanval van de eigen luchtmacht, sneuvelden er zeven Italiaanse vrijwilligers. Volgens Regler evacueerden brancardiers de lichamen van Piet en de zeven Italianen in de buurt van een 'kapelletje in Sibirnas'. Regler is een Duitser, dus voor hem zijn de Spaanse *ermitas* kapelletjes. Met 'Sibirnas' bedoelt hij het grondgebied van Las Inviernas. De doden werden begraven in de buurt van de kleine Ermita die naast republikeinse loopgraven ligt.

De Ermita de San Miguel

Bij gebrek aan een begraafplaats is het in Spanje eeuwenlang de gewoonte geweest

om mensen in de buurt van *ermitas* te begraven. Opgraven rond die heiligdommen leveren dikwijls stoffelijke resten op van tientallen mensen die er door de eeuwen heen begraven werden. De Ermita van San Miguel ligt vandaag te midden van landbouwgrond die in de winter bijzonder drassig is. De heuvel naast de Ermita is een strategische positie waar de republikeinen loopgraven aanlegden en is vandaag nog steeds duidelijk zichtbaar.

Het afval dat de soldaten toen uit die loopgraven gooiden, ligt er nog steeds: blikken gecondenseerde melk of vlees, glasscherven van medicijnflesjes, een metalen stop van een flesje hoestsiroop, hulzen van kaliber 7,92 x 57, Mauser-kogels van Mexicaanse en Spaanse makelij (Pirotecnica de Sevilla), een metalen bevestiging van een schouderriem van een Mauser, stukken van een mortierprojectiel, een uniformknoop en een zool van gerecycleerd rubber van een typische Spaanse *alpargate* of katoenen sandaal. Omdat schoenen bijzonder schaars waren, was dat het schoeisel dat veel soldaten droegen tijdens de Spaanse Burgeroorlog.

Het ereteken van de vrijheid dat postuum aan Piet Akkerman werd uitgereikt.

Piet werd aan het front begraven, dicht bij de vijand. Om te beletten dat zijn graf geschonden zou worden bij een mogelijke opmars van de vijand, werd de plaats niet gemerkt met een steen of een ander geïmproviseerd gedenkteken. In het graf legden zijn kameraden een fles met daarin een papier met zijn naam op. Dat gebruik kwam wel vaker voor bij begrafenissen aan het front. Het was niet logisch om het lichaam van Piet in drassige grond, naast beemden te begraven, of pal naast de loopgraven waar het veel moeite kostte om diep in de rotsige aarde te graven. Een mogelijke plek was het kruispunt van twee veldwegen, 150 meter ten noorden van de Ermita, naast de flank van de strategische heuvel. Die plek was geschikt om een graf te delven: gemakkelijk te bereiken – op de terugweg van Algora naar Las Inviernas – en met zanderige aarde zonder stenen.

Op de dag van het overlijden van Piet vielen Algora en Mirabueno. Almadrones werd omsingeld. Op 2 januari vielen Abánades en Renales en op 4 januari werd Villaseca de Henáres ingenomen. Maar daarna viel het

offensief stil, want in allerijl moest de hele XIIe Internationale Brigade terug naar Madrid om nieuwe aanvallen van de rebellen af te slaan. We kunnen echt stellen dat de eenheid van Piet een soort van snel interventieteam was als we zien hoe hij van hot naar her gestuurd werd. Profiterend van het vertrek van de Internationale Brigades en de aankomst van eigen versterking, lanceerde Moscardó, militair gouverneur van de provincie Toledo tijdens de burgeroorlog, een tegenoffensief en heroverde Algora op 10 januari. Renales en Abánades vielen op 17 januari opnieuw in de handen van de opstandelingen.²² De XIIe Internationale Brigade betaalde een zware prijs voor de inname van de drie dorpen. De drie bataljons verloren elk hun commandant: Piet Akkerman in Algora, Antoni Kochanek in Almadrones en Guido Picelli in Mirabueno.

Na de dood van Akkerman beschrijft Regler een halsdoek waarin Piets persoonlijke bezittingen bijeen werden gebonden. In zijn portefeuille zat een briefje waarop stond: 'Als er iets met mij zou gebeuren, stuur dan al het geld naar de Internationale Rode

Op de herdenkingsplechtigheid op 21 maart 2015 werd een foto getoond van het hoofdkwartier van het republikeinse leger in 1937 in Torija. (privécollectie Sven Tuytens)

Hulp. Het leven gaat verder. Akkerman.²³

En het leven ging inderdaad verder. Er moest snel een nieuwe politiek commissaris gekozen worden. En die was lang niet de laatste, want de brigade kreeg het later nog zeer hard te verduren. De XIIe Internationale Brigade nam deel aan alle grote veldslagen van de Spaanse Burgeroorlog: de strijd aan de Jarama, in Brunete, aan de Ebro en in Teruel. In Vallecas (Madrid) bezette de brigade defensieve posities. Na de ontbinding van de Internationale Brigades, in september 1938, werd de XIIe Internationale Brigade opnieuw samengesteld, maar vanaf toen bestond ze enkel uit Spanjaarden.

Verdwenen herdenkingsbordjes

Op initiatief van het Foro por la Memoria de Guadalajara, de plaatselijke vereniging voor

het historisch geheugen, werd twee jaar geleden in Mirabueno een herdenkingplechtigheid ter ere van Guido Picelli gehouden. Het herdenkingsbordje ter ere van hem, op de gevel van het cultureel centrum van Mirabueno, werd enkele dagen later 's nachts door een woedende dorpsbewoner van de muur gerukt. Heel snel wist iedereen wie de dader was. Volgens Pedro García Bilbao, die in naam van het Foro de la Memoria de Guadalajara klacht neerlegde bij de Guardia Civil van Sigüenza, werd hem daar gevraagd of hij niets beter te doen had dan te komen klagen over een verdwenen bordje.

Op zoek naar het graf van Piet bezocht ik samen met Pedro García Bilbao de streek rond Algora. Mijn bezoek bracht de vereniging op het idee om dit jaar 'de Belg' Piet Akkerman te eren. Op 21 maart 2015 werd afgesproken op het dorpsplein van Torija. Bruno Verlaeckt was erbij, de voorzitter van

het ABVV-Antwerpen en de rechtmatige erfgenaam van de vakbond van Akkerman. André Hebbelinck, de vertegenwoordiger van de Vlaamse regering in Spanje, volgde het hele gebeuren als toeschouwer. Een eventuele officiële toespraak wees hij kortdaat af. De geschikte plek voor de plechtigheid vinden, verliep bijzonder moeizaam, want geen enkel gemeentebestuur in de wijde omgeving wilde een herdenkingsbord voor Piet Akkerman. In Torija, waar het republikeinse leger haar hoofdkwartier had, werd de plechtigheid getolereerd. Het gemeentebestuur stelde een zaaltje ter beschikking, maar noch de burgemeester, noch een andere gemeenteverantwoordelijke was aanwezig. Het Foro koos uiteindelijk voor een symbolische herdenking, want sinds de dood van generaal Franco in 1975 werden in de streek van Guadalajara ongeveer 25 herdenkingsborden geplaatst. Daarvan blijven er nu amper vijf over. Toch werd er een gedenkplaatje onthuld: het Foro kende Piet Akkerman postuum – ‘en in tijdelijke afwezigheid van de regering van de Derde Republiek’ – de medaille van de vrijheid toe.

Enkele weken later erkende de Spaanse Koninklijke Academie voor Geschiedenis het regime van Franco als dictatuur. Wij wisten wel dat generaal Franco een dictator was, maar nu pas mogen ze hem in Spanje zo noemen. Begrijpelijk dus dat het veertig jaar na de dood van Franco nog altijd zo gevoelig ligt om in Spanje iemand als Akkerman te herdenken. De Spaanse Burgeroorlog is nog lang niet verwerkt.

- 1 Rudi VAN DOORSLAER, Israël ‘Piet’ Akkerman, de diamantzager (1913-1937). In: *BTNG-RBHC*, XXII(1991)3-4, pp. 721-782.
- 2 Rudi VAN DOORSLAER. Israël ‘Piet’ Akkerman [...], p. 759.
- 3 Ward ADRIAENS, *Vrijwilligers voor de vrijheid. Belgische anti-fascisten in de Spaanse Burgeroorlog*, Leuven: Kritak, 1978, p. 51.

- 4 Rudi VAN DOORSLAER, De Internationale Brigaden: de vrijwilligers uit België, een status quaestionis. In: *BTNG-RBHC*, XXVIII(1987), pp. 159-160.
- 5 Ward ADRIAENS, *Vrijwilligers voor de vrijheid [...]*, p. 127.
- 6 Carlos ENGEL MASOLIVER, *Historia de las brigadas mixtas del ejército popular de la República*, Madrid: Almena, 1999.
- 7 Erik RASPOET, Marcel Baiwir. In: *De Morgen*, 15/07/2006.
- 8 Archivo General Militar de Ávila, AGMAV, C.1095, 23/4, Informe del Estado mayor de la 12.A Brigada Internacional al gen. Miaja, Mayo 1937.
- 9 Erik RASPOET, Marcel Baiwir [...].
- 10 Ken O’KEEFE, & Severiano MONTERO, *Lugares de las Brigadas Internacionales en Madrid. Volumen 2*, Madrid: AABI, 2014, p. 35.
- 11 Alexei EISNER, *La 12e Brigada Internacional*, Valencia: Prometeo, 1972, p. 118.
- 12 Ward ADRIAENS, *Vrijwilligers voor de vrijheid [...]*, pp. 127-128.
- 13 Albert DE CONINCK, *España. Belgen in de internationale brigaden*, Brussel: Masereelfonds, 1972 (zie: ‘De grote aanval in de Noordelijke sector’, https://www.marxists.org/nederlands/de_coninck/1972/brigaden/6.htm, laatst geraadpleegd op 04/05/2015).
- 14 Nicolas LÉPINE, De Belgische Werkliedenpartij en de solidariteit met het republikeinse Spanje, 1936-1937. In: *Brood & Rozen*, (2014)2.
- 15 Rudi VAN DOORSLAER, Joden uit België in de Spaanse burgeroorlog. In: *BTNG-RBHC*, XX-VII(1995), p. 44.
- 16 Ken O’KEEFE & Severiano MONTERO, *Lugares de las Brigadas Internacionales [...]*, p.73.
- 17 Rudi VAN DOORSLAER, Israël ‘Piet’ Akkerman [...], p. 772.
- 18 Ramón SALAS LARRAZÁBAL, *Historia del ejército popular de la República*, Madrid: La Esfera de los libros, 2006, pp. 951-952.
- 19 Gustav REGLER, *La Gran Cruzada (Der Grosse Kreuzzug)*, San Sebastian: Tabla Rasa Ediciones, 2012, p. 170.
- 20 Rudi VAN DOORSLAER, Israël ‘Piet’ Akkerman [...], p. 773.
- 21 Ward ADRIAENS, *Vrijwilligers voor de vrijheid [...]*, p. 129.
- 22 Pablo SCHNELL QUIERTANT, *Guadalajara en guerra 1936-1939*, Madrid: Colectivo Guadarrama, p. 24.
- 23 Gustav REGLER, *La Gran Cruzada [...]*, p. 221.